

حرکت

شماره ۱۶ - ص ص : ۳۷ - ۲۵

تاریخ دریافت : ۸۲/۰۱/۱۷

تاریخ تصویب : ۸۲/۰۴/۱۲

نقش رسانه‌ها در آموزش درس فوتبال رشته تربیت بدنی نظام آموزش از راه دور

لقمان کشاورز^۱

عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

چکیده

پژوهش حاضر، کاربرد رسانه‌ها را در آموزش درس عملی فوتبال، به منظور کاهش ساعات حضور دانشجویان در کلاس‌های عملی رشته تربیت بدنی نظام آموزش از راه دور، با حفظ کیفیت آموزشی مورد مطالعه قرار داده است. جامعه آماری تحقیق را ۱۵۰ دانشجوی پسر رشته تربیت بدنی نظام آموزش از راه دور ایران که در سال ۷۷ وارد دانشگاه شده بودند، تشکیل می‌دهند که پس از همسان‌سازی، براساس شاخص‌های قابل اندازه‌گیری سن، وزن، قد و امتیاز آزمون عملی ورود به دوره کارشناسی، ۶۰ نفر به طور تصادفی برای نمونه تحقیق انتخاب و به ۲ گروه ۳۰ نفره تجربی و شاهد تقسیم شدند. گروه تجربی درس فوتبال را در نیمسال اول تحصیلی ۸۱-۸۰ از طریق فیلم آموزشی، و گروه شاهد درس مذکور را به شیوه مرسوم و آموزش حضوری آموزش دیدند. در پایان دوره آموزشی هر دو گروه در شرایط یکسان و با مواد آزمونی یکسان مورد ارزیابی قرار گرفتند. ابزار و وسایل اندازه‌گیری، شامل پرسشنامه اطلاعات فردی به منظور شناخت نسبی وضعیت فیزیکی و سوابق فعالیت‌های ورزشی آزمودنی‌ها و نمرات پایان دوره آموزشی بود. اطلاعات مورد نیاز به وسیله آمار توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شد. همچنین میانگین نمرات گروه‌های تجربی و شاهد با استفاده از آزمون T استودنت و با نرم‌افزار SPSS V.10 مقایسه گردید که نتایج تحقیق نشان می‌دهد، اختلاف بین میانگین نمرات گروه تجربی $\bar{X}_1 = 8/74$ از گروه شاهد با میانگین $\bar{X}_2 = 7/34$ در حد $(\alpha = 0.05)$ از نظر آماری معنی‌دار است. براین اساس می‌توان گفت درس فوتبال را می‌توان از طریق شیوه آموزش از راه دور و با کمک وسایل آموزشی و کاهش ساعات حضوری و بدون افت کیفیت آموزشی، آموزش داد.

واژه‌های کلیدی

آموزش از راه دور، آموزش حضوری، یادگیری، فوتبال و رسانه.

مقدمه

عوامل متعددی همچون فناوری رو به توسعه، ازدیاد جمعیت، مشکلات اقتصادی و پراکندگی جغرافیایی برخی از کشورها، تقاضا برای آموزش بیشتر و تمایل افراد برای خودآنگیزی و خودآموزشی و بهبود کیفیت آموزشی (۱۳)، نظام نوینی از آموزش را در کنار آموزش حضوری و سنتی^۱ به نام آموزش از راه دور^۲ به وجود آورده است. از ویژگی‌های مهم این شیوه آموزشی، جدایی استاد و فراگیر از همدیگر است (۲) و رسانه^۳ به عنوان عامل فراهم آورنده ارتباط غیرمجاورتی این دو جزء مهم آموزش، اهمیت ویژه‌ای دارد.

نظام آموزش از راه دور فعالیت خود را به صورت دوره‌های آموزشی مکاتبه‌ای از طریق پست شروع کرده (۱۴) و با تغییرات فناوری و اختراع رسانه‌هایی از قبیل اسلاید، فیلم، رادیو، تلویزیون، ویدئو و تلفن توسعه یافته و با به کارگیری ماهواره، رایانه، اینترنت^۴ و پست الکترونیکی^۵، کاربرد انواع رسانه را در آموزش تغییر داده و برگسترش آموزش خود افزوده است. کاربرد شیوه آموزش از راه دور با بهره‌گیری از رسانه‌های آموزشی در رشته‌های مختلف تحصیلی به وضوح دیده شده و موفقیت‌های آن در رشته‌هایی که جنبه نظری دارند، ثابت شده است (۸، ۹، ۱۱ و ۱۸). اما آموزش رشته‌های تحصیلی توأم با دروس عملی همچون تربیت بدنی که نیاز به یادگیری مهارت‌های حرکتی است، از طریق شیوه آموزش از راه دور، با استفاده از رسانه‌های آموزشی در پرده ابهام قرار دارد. از این رو بررسی نقش رسانه‌ها در آموزش درس فوتبال رشته تربیت بدنی نظام آموزش از راه دور مهم‌ترین مسئله‌ای است که پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به آن است.

1- Traditional Educatino

2- Distance Education

3- Media

4- Internet

5- E-mail

آموزش از راه دور

یادگیری از راه دور^۱، آموزش باز^۲، کلاس درس از راه دور^۳، تدریس از راه دور^۴، مطالعه مستقل^۵، مطالعه خانگی^۶ و سرانجام آموزش از راه دور، واژه‌هایی هستند که به‌طور متناوب جایگزین یکدیگر می‌شوند و همگی اشاره به نوعی از آموزش دارند که در آن مسئولیت یادگیری بر عهده دانشجو نهاده شده است و نیازی به تقابل چهره به چهره استاد و شاگرد نیست (۲). در این مورد کشاورز (۱۳۸۱) می‌گوید: آموزش از راه دور، نوعی آموزش است که فراگیران خود به یادگیری می‌پردازند و استادان از طریق رسانه‌های دیداری - شنیداری از قبیل رادیو، تلویزیون، ماهواره، تلفن، رایانه، اینترنت، پست، پست الکترونیکی و سایر رسانه‌های پیشرفته، آنها را هدایت و راهنمایی می‌کنند (۷). فراهانی (۱۳۸۰) نیز اعتقاد دارد آموزش از راه دور نوعی روش آموزشی است که یادگیری در آن فردی، مستقل و متکی بر فراگیر است و گفتمان عناصر آموزشی از طریق رسانه و یک سازمان آموزشی هدایت می‌شود، همچنین ضمن توجه به تعامل یاددهنده و یادگیرنده، به ارتباط غیرمجاورته اجزای خود تأکید دارد (۴). (۱۳۷۰) معتقد است آموزش از راه دور شکل غیرمستقیم آموزش است که از طریق رسانه‌های فنی مانند مکاتبه، مواد چاپی، مواد کمک آموزشی، وسایل دیداری - شنیداری، تلویزیون و رایانه صورت می‌پذیرد (۲) از نظر پیترز^۷ (۱۹۸۷)، آموزش از راه دور یک روش آموزش غیرمستقیم است که بر پایه جدایی جغرافیایی و احساس معلم و فراگیر استوار بوده و روابط آموزشی معلم و فراگیر بر پایه قوانین تکنولوژیکی است که تدریس در آن بین دو حیطه حمایت کامل معلم و عدم حمایت کامل معلم از یادگیری قرار دارد (۱۷).

رسانه‌های مورد استفاده در آموزش از راه دور

در نظام آموزش از راه دور، برای هر راهبردی از منابع و رسانه متناسب با آن استفاده می‌شود

1- Distance Learning

2- Open Learning

3- Telecourse

4- Televised Teaching

5- Independent Study

6- Home Study

7- Peters

که به طور کلی می‌توان رسانه‌ها را به سه گروه عمده تقسیم‌بندی کرد:

- ۱- انسانی: شامل سخنرانان و معلمان است که در مراکز آموزشی به فعالیت مشغول هستند و به عنوان مشاور، مراجع، طراحان و مصحح آزمون‌ها فعالیت دارند.
- ۲- چاپی: منابع چاپی به دو نوع عمده تقسیم می‌گردد: راهنماها برای هدایت فراگیران در طی فرایند یادگیری به کار می‌روند و متون درسی که فراگیران از اطلاعات آنها استفاده می‌کنند.
- ۳- دیداری - شنیداری و رسانه‌های الکترونیکی: این منابع بر حسب نوع فناوری به صورت‌های فیلم، رایانه، تلفن، رادیو و تلویزیون، ضبط صوت، پروژکتور، اورهد و وسایل ارتباطی نوین دیگری مانند ماهواره، اینترنت و کنفرانس‌های الکتریکی طبقه‌بندی می‌گردد. به طور کلی، این گروه از منابع را می‌توان به دو گروه رسانه‌های یک‌طرفه مانند تلویزیون و رسانه‌های دو طرفه مانند تلفن تقسیم‌بندی کرد (۱۵).

قابلیت‌های آموزش از راه دور

به نظر می‌رسد شیوه آموزش از راه دور با توجه به جوانتر بودن نسبت به آموزش حضوری، از نظر اهمیت، بعد از آن قرار گیرد. اما شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد آموزش از راه دور می‌تواند در ردیف آموزش حضوری و سنتی و حتی بهتر از آن قرار گیرد. در این زمینه نتایج یافته‌های مک فالرند^۱ (۱۹۹۶) اشاره بر بالا بودن نمرات دانشجویان آموزش از راه دور نسبت به دانشجویان حضوری دارد (۱۵). گاریسون^۲ (۱۹۸۷)، فراهانی (۱۳۸۰) و قربانی (۱۳۷۵) اعتقاد بر کیفیت آموزشی بهتر آموزش از راه دور نسبت به آموزش حضوری در برخی از رشته‌های تحصیلی دارند (۱۲، ۵ و ۴). ریچارد اف^۳، والترز^۴، نانس^۵ (۱۹۹۶) و دنمن^۶ (۱۹۹۵) اعتقاد بر کیفیت یادگیری و برون‌داد یکسان آموزشی از راه دور در مقایسه با آموزش حضوری دارند (۱۶ و ۱۰). از سویی دیگر، در زمینه ارائه دروس عملی از طریق شیوه آموزش

1- Mc Faland

2- Garrison

3- Richard F

4- Walters

5- Nancy

6- Denman

از راه دور، یافته‌های استن بروگ^۱ و استین سون^۲ (۱۹۹۸) حکایت از قابل اجرا بودن برخی از دروس عملی با شیوه غیرحضورى و در بعضى مواقع نتایج بهتر این‌گونه دروس در نظام آموزش از راه دور نسبت به آموزش حضوری دارد (۱۸). یافته‌های فراهانی (۱۳۷۶) مبنی بر آموزش درس حرکات اصلاحی رشته تربیت‌بدنی از طریق رسانه‌های دیداری - شنیداری به دانشجویان نظام آموزش از راه دور، نشان دهنده عملکرد بهتر دانشجویان آموزش از راه دور نسبت به دانشجویان حضوری است (۳). در این مورد یافته‌های کشاورز (۱۳۸۱) نشان دهنده یادگیری بهتر دانشجویان رشته تربیت‌بدنی نظام آموزش از راه دور در برخی از دروس عملی که از طریق رسانه‌های دیداری - شنیداری آموزش دیده بودند، نسبت به دانشجویانی که با شیوه آموزشی حضوری آموزش دیده بودند، است (۷). همچنین کشاورز (۱۳۸۱) با آموزش تگ‌وگ‌های^۳ تکواندو با دو شیوه آموزش از راه دور با استفاده از فیلم آموزشی و آموزش حضوری، تفاوت معنی‌داری در میزان یادگیری آزمودنی‌های دو شیوه آموزشی مشاهده نکرد (۶). با استناد به شواهد ذکر شده، می‌توان نتیجه گرفت نظام آموزش از راه دور می‌تواند در کنار آموزش سنتی قرار گیرد و کیفیتی برابر و حتی بهتر از آن داشته باشد، اما در مورد ارائه رشته‌های تحصیلی توأم با دروس عملی که لازمه آن یادگیری مهارت‌های حرکتی است، از طریق آموزش از راه دور شواهد کمتری وجود دارد که نیازمند مطالعه بیشتر است.

روش تحقیق

جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر را ۱۵۰ دانشجوی پسر ورودی سال ۷۷ دانشگاه پیام نور، اولین دانشگاه نظام آموزش از راه دور ایران تشکیل می‌دهند که پس از همسان‌سازی براساس برخی شاخص‌های قابل اندازه‌گیری همچون وزن، سن، قد و امتیاز آزمون عملی ورود به دوره

1- Stanbrough

2- Stinson

۳- تگ‌وگ یا فرم به معنای مبارزه حریف فرضی است و از یک سری حرکات و مهارت‌های رایج در ورزش تکواندو بهره گرفته می‌شود.

کارشناسی، ۶۰ دانشجو به طور تصادفی برای نمونه تحقیق انتخاب و به دو گروه ۳۰ نفره تجربی و شاهد تقسیم شدند.

روش اجرا

برای اجرا پژوهش حاضر، از روش نیمه تجربی استفاده شد. آزمودنی‌های گروه تجربی درس عملی فوتبال را در نیمسال اول تحصیلی ۸۱-۸۰ با شیوه آموزش از راه دور و با استفاده از فیلم آموزشی، آموزش دیدند و استادان هیچ‌گونه آموزش حضوری نداشتند. همچنین به منظور یادگیری بهتر بعد از هر جلسه آموزش از طریق فیلم آموزشی آزمودنی‌ها به مدت ۴۵ دقیقه مهارت‌های فراگرفته شده را در کلاس‌های عملی بدون حضور مربی به تمرین پرداختند و در همان نیمسال تحصیلی آزمودنی‌های گروه شاهد درس مذکور را با شیوه آموزش حضوری فراگرفتند. در پایان دوره آموزشی، هر دو گروه در شرایط و مواد آزمونی^۱ یکسان که مطابق با سرفصل درس فوتبال و دستورالعمل اجرایی برگزاری آزمون بود، مورد ارزیابی قرار گرفتند. در اجرای تحقیق به آزمودنی‌ها تأکید شد فعالیت‌های آموزشی خود را روی برنامه‌های کلاس متمرکز کرده و از آموزش یا تمرین‌های جانبی اجتناب کنند. همچنین از نمره پایان دوره آموزشی به عنوان معیاری برای سنجش یادگیری استفاده شد.

متغیرهای تحقیق

متغیر مستقل: شیوه آموزشی.

متغیر وابسته: میزان یادگیری.

ابزار و وسایل اندازه‌گیری و روش آماری

ابزار و وسایل اندازه‌گیری عبارت بود از پرسشنامه اطلاعات فردی به منظور شناخت نسبی وضعیت فیزیکی و سوابق ورزشی آزمودنی‌ها و نمره آزمون عملی پایان دوره آموزشی. اطلاعات مورد نیاز با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و

۱- انواع ضربه با پا، کنترل‌ها، مهارت‌های دفاعی، فنون دروازه‌بانی، پرتاب اوت و حفظ توپ در فضا.

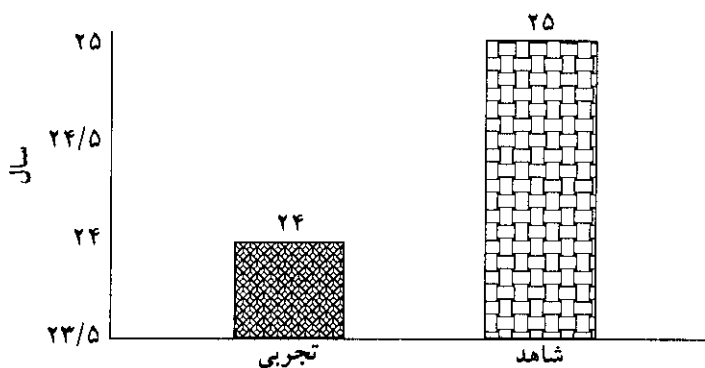
میانگین نمرات عملی دو گروه با استفاده از آزمون t استودنت و توسط نرم‌افزار SPSS.V.10 مقایسه گردید.

نتایج و یافته‌های تحقیق

در بخش یافته‌های تحقیق، ابتدا نتایج مطالعه در خصوص شاخص‌هایی که برای همسان‌سازی دو گروه تجربی و شاهد (سن، وزن، قد و نمره آزمون عملی ورود به دوره کارشناسی) استفاده شده است، در جدول و نمودار ۱ ارائه شده و در نهایت به ارائه نتایج نمرات یادگیری دو گروه در مقطع دانشگاهی پرداخته شده است (جدول و نمودار ۲).

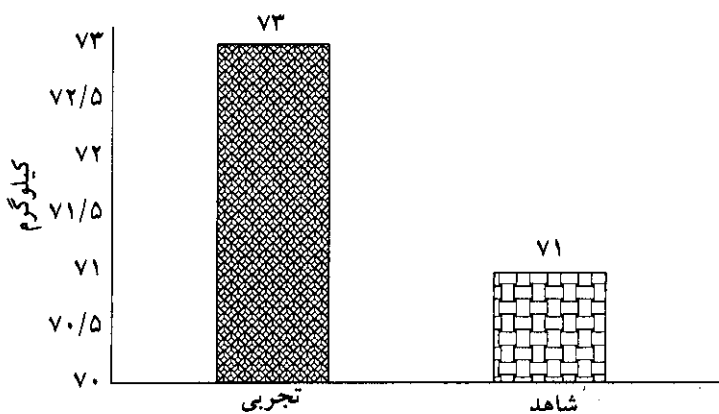
جدول ۱- مقایسه شاخص‌های قابل اندازه‌گیری دو گروه تجربی و شاهد

گروه	تعداد	میانگین	T	سطح معنی‌داری
سن	تجربی	۲۴	-۰/۳	۰/۷۶۵
	شاهد	۲۵		
وزن	تجربی	۷۳	۰/۸۸۶	۰/۳۷۹
	شاهد	۷۱		
قد	تجربی	۱۷۶	-۰/۳۹۱	-۰/۵۳۳
	شاهد	۱۷۵		
امتیاز آزمون عملی ورود به دوره کارشناسی	تجربی	۲۹۴	۰/۹۳۸	۰/۳۵۲
	شاهد	۲۸۹		

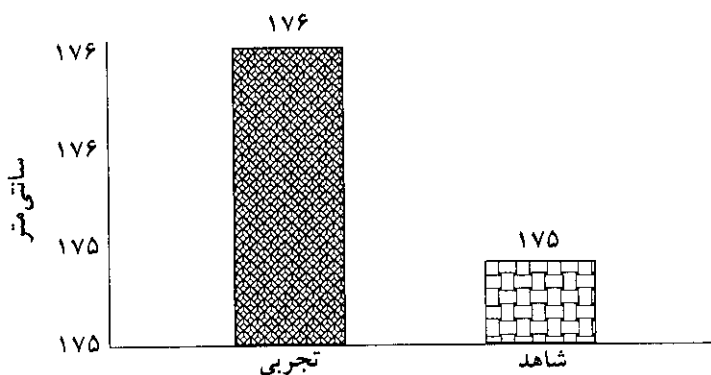
نمودار ۱- مقایسه میانگین سن دو گروه تجربی و شاهد

آزمون آماری نشان می‌دهد میانگین سن گروه تجربی $\bar{X}_1 = 24$ سال از میانگین سن گروه شاهد $\bar{X}_2 = 25$ سال کمتر است، اما این تفاوت در حد $\alpha = 0.05$ از نظر آماری معنی‌دار نیست.

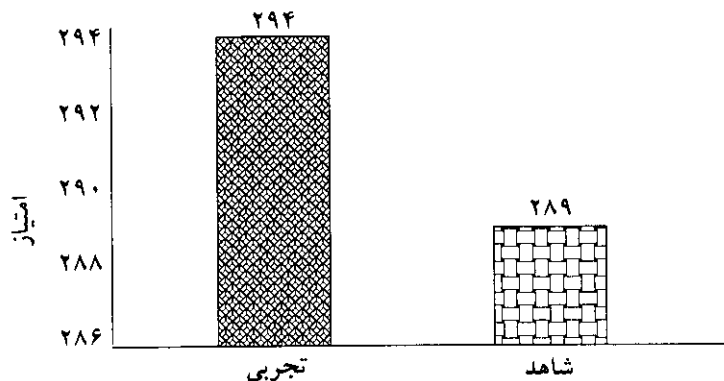
نمودار ۲- مقایسه میانگین وزن دو گروه تجربی و شاهد

تجزیه و تحلیل آماری نشان می‌دهد میانگین وزن گروه تجربی $\bar{X}_1 = 73$ کیلوگرم از میانگین وزن گروه تجربی $\bar{X}_2 = 71$ کیلوگرم بیشتر است، اما این تفاوت در حد $\alpha = 0.05$ از نظر آماری معنی‌دار نیست.

نمودار ۳- مقایسه میانگین قد دو گروه تجربی و شاهد

آزمون آماری نشان می‌دهد میانگین قد گروه تجربی $\bar{X}_1 = 176$ سانتی متر از میانگین قد گروه شاهد $\bar{X}_2 = 175$ سانتی متر بیشتر است، اما این تفاوت در حد $\alpha = 5\%$ از نظر آماری معنی دار نیست.

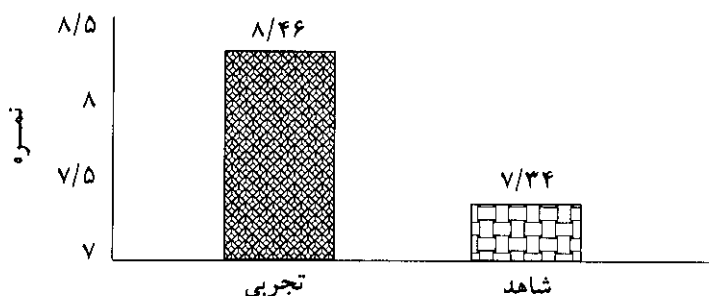

نمودار ۴- مقایسه میانگین امتیاز آزمون عملی ورود به دوره کارشناسی دو گروه تجربی و شاهد

تجزیه و تحلیل آماری نشان می‌دهد میانگین امتیاز آزمون عملی ورود به دوره کارشناسی گروه تجربی $\bar{X}_1 = 294$ از میانگین امتیاز آزمون عملی ورود به دوره کارشناسی گروه شاهد $\bar{X}_2 = 289$ بیشتر است، اما این تفاوت در حد $\alpha = 5\%$ از نظر آماری معنی دار نیست.

جدول ۲- مقایسه میانگین نمره آزمون عملی دوره آموزشی دوگروه تجربی و شاهد

سطح معنی داری	T	میانگین	تعداد	شاخص های آماری
				گروه
۰/۰۰۱	۶/۶۳۴	۸/۷۴	۳۰	تجربی
		۷/۳۴	۳۰	شاهد

نمودار ۵- مقایسه میانگین نمره آزمون عملی پایان دوره آموزشی دوگروه تجربی و شاهد

آزمون آماری نشان می دهد میانگین نمره عملی گروه تجربی $\bar{X}_1 = 8/74$ نمره عملی گروه شاهد $\bar{X}_2 = 7/34$ بیشتر است، این تفاوت در حد $\alpha = 5\%$ از نظر آماری معنی دار است.

بحث و نتیجه گیری

همان طوری که تجزیه و تحلیل و نتایج به دست آمده در جدول ۲ و نمودار ۵ نشان می دهد، دانشجویانی که در نیمسال اول تحصیلی ۸۱-۸۰ در نظام آموزش از راه دور درس عملی فوتبال را با شیوه آموزش از راه دور و از طریق فیلم آموزشی ویدیویی یا به عبارتی دیگر از طریق رسانه آموزشی، آموزش دیده بودند، با کسب میانگین نمرات $\bar{X}_1 = 8/46$ از دانشجویانی که درس مذکور را با شیوه آموزش حضوری، آموزش دیده بودند، با کسب میانگین نمرات $\bar{X}_2 = 7/34$ در سطح بالاتری قرار دارند که این تفاوت در سطح $\alpha = 5\%$ از نظر آماری معنی دار است. یافته های تحقیق با یافته های فراهانی (۱۳۷۶)، استین سون و استن بروگ (۱۹۹۸) و کشاورز

(۱۳۸۱) همخوانی دارد. بنابراین می‌توان گفت در پژوهش حاضر برای آموزش درس عملی فوتبال رشته تربیت بدنی از شیوه آموزش از راه دور با بهره‌گیری از رسانه (فیلم) آموزشی استفاده شد، به عبارتی دیگر در تحقیق حاضر کاربرد نظام آموزش از راه دور و رسانه آموزشی نقش آموزشی استاد را تغییر داده و به جای اینکه استاد در کلاس درس عملی حضور یافته و آموزش حضوری داشته باشد، شیوه آموزشی خود را از طریق فیلم و رسانه آموزشی به دانشجویان انتقال داد. چنین شیوه آموزشی این امکان را برای دانشجویان فراهم کرد تا به دفعات مهارت‌های ورزشی مدنظر فوتبال را مشاهده کرده و در مواقع نیاز پخش فیلم را متوقف و مراحل مختلف آن را تجزیه و تحلیل کنند و از این قابلیت برای فهم و یادگیری بیشتر کمک شایانی گیرند. به عبارتی دیگر، در پژوهش حاضر علی‌رغم تغییر شیوه آموزشی از آموزش حضوری به آموزش غیرحضوری، تغییر نقش استاد در امر آموزش، کاهش تقابل چهره به چهره استاد و دانشجو، عدم آموزش مستقیم استاد، همچنین کاهش چشمگیر حضور دانشجویان در کلاس‌های دروس عملی، نه اینکه کیفیت آموزشی افت نکرد، بلکه شاهد افزایش کیفیت آموزشی بودیم. با استناد به یافته‌های پژوهش حاضر، به نظر می‌رسد نظام آموزش از راه دور با کمک رسانه‌های آموزشی دیداری قابلیت ارائه درس عملی فوتبال را داشته باشد و با استناد به نتایج مثبت سایر پژوهش‌های ذکر شده این شیوه آموزشی قابلیت تعمیم‌پذیری به سایر دروس عملی را نیز داشته باشد. همچنین با توجه به توسعه فناوری و با ترکیب رسانه‌ها و ظهور رسانه‌های پیشرفته‌تر و توانمندتر از رسانه‌ای که در پژوهش حاضر استفاده شده است، با قابلیت ایجاد ارتباط‌های دوطرفه استاد و دانشجو همراه با صدا و تصویر در هر زمان و مکان دلخواه، این شیوه آموزشی بتواند مکمل مناسبی برای آموزش حضوری و استاد محور در آموزش دروس عملی رشته تربیت بدنی در نظام آموزش از راه دور باشد.

منابع و مآخذ

- ۱- زمانی، غلامحسین؛ مقدسی، شهرام. "آموزش از راه دور، رهیافتی بدیل در نظام آموزش از کارکنان"، مجله دانش مدیریت، ۱۳۷۶، سال یازدهم شماره‌های ۳۹ و ۴۰، ص ۱۴۷ - ۱۷۷.
- ۲- سیف، علی‌اکبر. "آموزش معلم محور و آموزش کتاب محور"، مجموعه مقالات سمینار

- تخصصی آموزش از راه دور، تهران، دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۱.
- ۳- فراهانی، ابوالفضل. "تأثیر استفاده از وسایل دیداری و شنیداری در آموزش حرکت‌های اصلاحی"، نشریه المپیک، ۱۳۷۶، سال پنجم، شماره‌های ۱ و ۲.
- ۴- فراهانی، ابوالفضل. "نقش خودآموزی و مطالعه مستقل در یادگیری درس‌های تربیت بدنی"، نشریه المپیک، ۱۳۸۰، سال نهم، شماره‌های ۳ و ۴.
- ۵- قربانی، رشید. "بررسی تأثیر آموزش غیرحضوری در مقایسه با آموزش حضوری در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان بزرگسال"، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.
- ۶- کشاورز، لقمان. "مقایسه دو شیوه آموزش حضوری و آموزش از راه دور در تکواندو"، دومین سمینار علمی و فنی توسعه تکواندو، دانشگاه تربیت‌معلم، ۱۳۸۱.
- ۷- کشاورز، لقمان. "تأثیر رسانه‌های دیداری - شنیداری در میزان یادگیری دانشجویان رشته تربیت بدنی نظام آموزش از راه دور"، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشکده تربیت بدنی واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۱.
- 8- Blum, A. "Theaching and learning in Agriculture". Rome :FAO. 1996.
- 9- Bowen, B.E., and Joan S. Thomsom, "Distance Education Needs of Agribusinesses and Professional Agriculture Associations". Journal of Agricultural Education, 1995, 36(4): PP: 18-25.
- 10- Denman, W.N. Bridging the gap : "Teaching a basic public speaking course over satellite television". Paper presented at the 81st annual meeting of the speech communication Association, Son Antonio TX. November 1995.
- 11- Distance Learning for teacher Education, Volume 1 : "Current Status, Programmes and practices". Report of a Technical workking group Meeting pakistan, Islamabad. 1982.
- 12- Garrison, D.R. "The Role of Technology in Distance Education". New Directions for Continuing Education, 1987, PP:41-43.

13- Harry, K, and Magnus John and Desmond Keegan, "Distance Education": New Perspectives, U.S.A. 1996, Routledge.

14- Laws, R. "Distance learning , S Explosion on the Internet". Journal of Computing in Higher Education.1996, 7(2), PP:48-64.

15- Mc Farland , T.W."Results from a common final examination : A comparison between on campus students and off campus students". (ERIC Document Reproductin Service No. ED 703821). 1996.

16- Richard F.Walters, Nancy E."Reed Outcome Analysis of Distance Learning : A Comparision Between Conventional and Independent study Instruction". Department of computer Science university of California, Davis. 1996.

17- St.Pierre, P."Distance learning in physical education". Quest, 1998, 50(4), PP:344-356. EJ 576 391.

18- Stanbrough, M.,& Stinson, B."Anatomy of a distance learning course". Presentation at the National Association for physical Education in Higher Education conference,January 1998, New Orleans, L A.